

zvem *Vznik, proměny a základní témata antropologie turismu* (s. 40–53), která tvoří jakousi teoretickou propedeutiku nově se formujícího oboru s jeho relevantními tématy, koncepty i odbornou literaturou. V autorčině pojetí se antropologie turismu otevírá novým výkonům, není definována specifickým okruhem předmětnosti, nýbrž epistemologicky, tj. jistými pojmy a hodnotami existujícími v kontextu jak antropologického myšlení, tak i v rámci sociologických konceptů jako globalizace, industrializace, urbanizace, modernizace apod. Půtová v monografii uplatňuje srozumitelný a přehledně členěný explikativní styl výkladu, který informuje nejenom o jednotlivých dílech a osobnostech, ale který usiluje o jejich kritické zhodnocení a vlastní interpretaci. Text

je přitom doprovázen množstvím obrazových fotografických příloh a příkladovými studiemi, které vycházejí z empirické zkušenosti badatelsky profilované antropoložky, z jejího terénního výzkumu. Ten autorka realizovala zejména v severní Africe, kde si položila otázku, jak antropologie turismu může obohatit porozumění mezi hosty a hostiteli, jak harmonizovat integraci turistů do lokální kultury. Monografie Barbory Půtové je teoreticky významná nejen proto, že rozšiřuje obsah, funkce a poslání sociokulturní antropologie, ale především proto, že prakticky mapuje fenomén turismu a cestovního ruchu jako celosvětový a globální fenomén podílející se na proměně současného světa a místa člověka v něm.

Miloš Zelenka (PF JČU České Budějovice)

**Peter Salner, Judaizmus v tradícii a súčasnosti
(Premeny židovskej komunity v 19.–21. storočí.
Etnologický pohľad.) VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied, Ústav etnológie a sociálnej antropológie
Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2019, 144 s.–**

Peter Salner je přední odborník na problematiku judaismu na Slovensku. Jeho dlouholetá práce patří do světového kontextu výzkum tohoto tématu. V recenzované publikaci Salner zvolil originální trojstupňový vhléd do judaismu v rámci komplikovaných slovenských pod-

mínek. Tím prvním stupněm je jeho židovská zkušenost z prostředí vlastní židovské rodiny, přes níž se dostal do druhé fáze poznávání, a to v komunitním prostředí především bratislavské židovské obce, kde zastával i významnou funkcionářskou pozici. Odtud je pak v jeho

případě už jen pověstně malý krok k výzkumnickému zaujetí, které je založeno s důsledností jemu vlastní, to znamená na faktografii.

Salner je pozitivistou svým důrazem na věcnost a strážlivost líčených událostí logicky seřazených do místy až dramatických dějů, k nimž má také citové zaujetí. Zda vědomě či nevědomě navazuje na československou pozitivistickou tradici v historiografii, není asi to nejdůležitější, co bychom měli nyní zjišťovat či hodnotit, avšak pozorného čtenáře zaujme i tato stránka autorova výkladu. Zdá se, že mu je vzdálený verbalistní hon za všemožnými souvislostmi dominující v současné antropologii. Zkrátka Salner se drží zuby nehty svého „kvelbu“ s tovarem o slovenském židovstvu (jak sám používá tento pro mne zvláště znějící termín: židovstvo).

Jeho popis situací mnohdy připomíná ideový scénář k filmu. Zvláště pak líčení kolem rozpadu rakousko-uherské monarchie a vzniku ČSR. Takže i když popisuje děje příliš vzdálené své vlastní paměti, které neměl možnost zažít, dostává se deskripcí věcného vidění do autentičnosti obrazu hlouběji, než kdyby situaci interpretoval a nabízel různá hodnocení. To je také asi důvod, proč sahá ve svém výkladu po dlouhých citacích literatury, tedy citacích textů, které nejsou sui generis prameny. Zároveň je třeba říci, že se nejedná v Salnerově metodě práce o kompilaci.

Salner rozdělil svou knihu, kterou se odhodlával napsat již dávno,

do přehledných hlavních kapitol. Začíná velmi zajímavými pasážemi z dějin židovské Bratislavy, přechází do rozboru holocaustu a k nelehké a strastiplné existenci po osvobození. Věnuje se následně vlivu institucionálních přeměn na židovství na Slovensku a logicky uzavírá strukturu své knihy analýzou situace po roce 1989.

Všimněme si nejprve několika vstupních pohledů. Jimi je pak rámcován celý text. Jasně nám také naznačují, proč tato kniha měla právo spatřit světlo tohoto vcelku bezbožného světa. Salner podtrhuje povědomí o Bratislavě jako „uherském Jeruzalému“. Na základě tohoto povědomí a s jeho nepřímým srovnáváním s problematickým vývojem ortodoxního judaismu na Slovensku ukazuje onen rozdíl naznačený již v samotném titulu práce o judaismu v tradici a současnosti. Čtenář tak ví, počínaje názvem knihy, kam se judaismus na Slovensku v minulém století ubíral a kde je tudíž dnes.

Salner se pokouší volit specifickou metodu svého výzkumu a textového zpracování, kterou nazývá termínem „autoetnografie“. Lze tušit z jeho dvojího přístupu (jako účastníka židovského komunitního dění a zároveň nezávislého badatele), kam míří a co může a také nemůže v rámci těchto dvou funkcí objevit, zkrátka, kde jsou limity tohoto dvojího postavení pozorovatele převratných událostí ve slovenském judaismu. Americká antropologie generace Leopolda Pospíšila by Sal-

nerovu dvojdomost odmítla. Vím to z vlastní zkušenosti. Někdy na začátku 90. let minulého století mi tento objevitel ekonomického systému u Kapauků položil otázku, jak mohu studovat Čechy v zahraničí, když jsem Čech, neboť můj pohled nutně musí podlehnout jedné nebo druhé tendenci. Pokoušel jsem se pak ve své další práci nepodlehout žádné tendenci a ani Leopoldu Pospíšilovi, i když jeho postoj jsem respektoval a stále respektuji. Stejně tak asi kráčí Peter Salner. Ale i tak se vkrádá otázka: podléhá či nepodléhá Salner jedné ze dvou tušených tendencí? V recenzním posouzení jeho velmi poučné knihy se neodvažuji žádný soud v tomto smyslu ani naznačit. Myslím však, že všeobecná shoda bude někde v obrazu tenkého ledu, na němž se Salner ocitá. Ale z textu jeho knihy vidím, jak to Salner zatím ustává.

Jako příslušník komunity i jako badatel dobře vnímá vcelku jinak přirozený jev dvou protichůdných tendencí představující na jedné straně tradici a straně druhé asimilaci. Popis této protichůdnosti se neobejde bez výkladu faktorů tento jev ovlivňujících, počínaje celosvětovými globálními jevy, jako byly dvě velké války a několik změn politických režimů až po specifické lokální souvislosti konkrétně bratislavské. Patří sem na prvním místě samozřejmě „šoa“, holocaust, ale také například výrazně promaďarské vystoupení bratislavských Židů v době vzniku první ČSR. I tyto události Salner

skládá s pozitivistickou věcností do poměrně časově širokého rámce proměn vztahu k náboženství a k judaismu zvláště. V dlouhodobém horizontu rozděluje tento proces vztahu do tří období. První období trvající několik tisíciletí prožívalo židovství v diaspoře separování **do různých směrů** ortodoxního judaismu. Vznikly tak vcelku autonomní systémy judaismu. Druhé období začíná během počátků 18. století, kdy dochází k podstatně výraznějšímu štěpení, neboť z východní Evropy se šíří chasidismus, zatímco v Německu propuká židovské osvícenství a také na Slovensku v rámci Uherska dochází ke specifickému vývoji. Konec 19. století se nachází ve znamení sionistické ideologie, která trpí názorovou růzností a zároveň přichází také ateistické vnímání židovské identity. Při tomto vývoji proměn zůstává židovství na Slovensku v ortodoxní pozici. Za počátek třetího období Salner označuje holocaust a hlavně deportace Židů začínající v březnu 1942 a představující likvidaci příslušníků židovské komunity o **nejméně 75 procent**, přičemž psychologický dopad na přeživší čtvrtinu měl tragické stigma v tom smyslu, že jejich záchrana byla vykoupena smrtí těch, kteří se z transportů smrti nevrátili.

Salner je v perspektivě vývoje judaismu na Slovensku mírným optimistou. To by znamenalo, že pravděpodobně v jeho postoji **promlouvá spíše jeho první součást** vztahu k tomuto tématu, vlastní

židovství. Avšak Salner jako badatel k tomu snáší řadu náznaků včetně citovaných konstatování dalších slovenských autorů. Zdá se, že tím závěrem pro budoucnost, z něhož Salner vychází, je spíše individuální prožitek židovství. Je tedy pak velkou otázkou, samozřejmě nejen

pro Petera Salnera a další badatele, v jakém ohledu a v jakých funkcích bude dál působit vlastní tradice ortodoxního judaismu na Slovensku. Zda bude judaismus fungovat v úrovni „symbolické religiozity“, nebo najde jinou silnější formu revitalizace.

Stanislav Brouček (EÚ AV ČR, v. v. i.)

**Helena Brožková (ed.), V lesku zlata, v záři barev.
Umění podmalby na skle ze sbírek
Uměleckoprůmyslového musea v Praze.
Uměleckoprůmyslové museum, Praha 2020, 271 s.–**

Vydání reprezentativního a obsažného katalogu sbírky podmaleb pražského Uměleckoprůmyslového musea je spojeno s uspořádáním stejnojmenné výstavy, která se uskutečnila v prostorách muzea (11. června 2019 – 27. září 2020). Kurátorka výstavy a editorka publikace Helena Brožková uceleně prezentovala veřejnosti jednu z nejhodnotnějších evropských kolekcí svého druhu. Sbírka čítá celkem 275 sbírkových artefaktů. V České republice stojí po kvantitativní stránce zhruba na desátém místě v pořadí za většími sbírkovými fondy (např. sbírkou Etnografického oddělení Národního muzea, Etnografického ústavu Moravského zemského muzea nebo kolekcí Jindřicha Jindřicha v Muzeu Chodská). V těchto početnějších souborech však naprosto dominují zlidovělé, hromadně až masově vy-

ráběné podmalby 19. století. Sbírka Ú(P)M má naproti tomu nedocenitelný význam z kvalitativního hlediska, různorodostí provenience i stářím artefaktů a její význam vysoce přesahuje hranice naší republiky.

K nejstarším akvizicím z přelomu 19. a 20. století náleží dar od mecenáše a zakladatele muzea Vojtěcha Lanny, který zahrnoval velmi cenné exempláře (mj. obraz Venuše s Cupidem od Hanse Jakoba Sprüngli z doby kolem roku 1610). Od té doby se sbírka kontinuálně a cíleně rozrůstala a dnes ve svém celku podává průřez vývoje techniky podmalby od antiky až na práh 20. století. Jádrem souboru představují podmalby vzniklé na území českých zemích od 17. století (mj. tvorbu Daniela a Ignáce Preisslerových či díla tzv. česko-francké školy). Podstatnou měrou se zde rovněž vyskytují